

Tuula Linna, professori (em.)

2.12.2025

Eduskunnan lakivaliokunnalle

HE 170/2025 vp laiksi julkiseen keskusteluun osallistuvien henkilöiden suojelemisesta rajat ylittäviltä häirintäkanteilta

Kiitän lakivaliokuntaa tilaisuudesta saada lausua otsikkoasiassa ja totean kunnioittaen seuraavaa.

(Kaikki alleviivaukset lausunnossa ovat lausunnonantajan, myös sitaateissa.)

1. Yleistä

Erinomaista, että esitys on annettu – vaikka eihän Suomella ollut asiassa muita vaihtoehtoja, koska kyseessä on EU-direktiivin implementointi. Hyvä myös, että asiasta annetaan erillislaki, sillä säännösten ottaminen oikeudenkäymiskaaren olisi lisännyt jo muutoinkin vaikearakenteisen oikeudenkäymiskaaren monimutkaisuutta.

Esitys on pääosin huolellisesti ja asiantuntevasti valmisteltu. Erityinen maininta siitä, että oikeusministeriössä on otettu monia lausuntokierroksella esitettyjä huomiota varten jatkovalmistelussa.

2. Lain soveltamisala

Direktiivissä säädetään vähimmäissäännöistä, joten soveltamisala voi olla laajempi tai säännösten antama suoja voi olla korkeampi. Vaikka hallitusohjelmassa ei ole asiasta kirjausta, kannattaisi nyt saman tien säätää SLAPP-kannesäännöksille yleinen soveltamisala. On todennäköistä, että SLAPP-kanteilla uhkaillaan myös Suomessa, etenkin silloin, kun vastaajana on taloudellisesti heikompi osapuoli. Suomalaiset siviiliasioiden erityisen korkeat oikeudenkäyntikulut ovat omiaan aikaan saamaan aikaan ”chilling” efektin vastaajassa.

Sääntelyllä suojataan myös muun muassa taiteen ja tutkimuksen vapautta sekä yhdistymisvapautta. On tärkeää, ettei esimerkiksi tutkimustuloksiaan julkaisevaa tutkijaa uhkailla SLAPP-kanteella, jossa on kysymys jonkin yrityksen liiketoiminnan väitetyistä häiritsemisestä esimerkiksi ympäristöä koskevan tutkimuksen tuloksilla. Samaten työntekijöiden ammattiyhdistystoiminnan häiritseminen korvauskanneuhalla kuuluu

lain piiriin. Ongelmana on se, että kun soveltamisala on rajattu ainoastaan rajat ylittäviin asioihin, ei lailla ole kotimaista vaikutusta.

Moni kiinnitti lausuntokierroksella huomiota siihen, että soveltamisalan ei saisi rajoittua rajat ylittäviin asioihin vaan samanlaista suojaa tarvitaan myös kotimaassa.

Esityksen perustelut sille, miksi ei ehdoteta yleistä soveltamisalaa, eivät ole päteviä. Perusteluissa todetaan (s. 32):

”Toisaalta soveltamisalan laajentaminen merkitsisi sitä, että vastaaja voisi jokaisessa dispositiivisessa riita-asiassa esittää lakiehdotukseen perustuvia perusteettomia vaatimuksia, mistä oletettavasti yleensä aiheutuisi vähintään yksi tarpeeton lausumakierros ja oikeudenkäyntikuluja. Näin luotaisiin uusia mahdollisuuksia viivästyttää, sotkea ja laajentaa riita-asoiden käsittelyä. Kun oikeuskäytännöstä nousevaa tarvetta laajentaa soveltamisalaa ei ole, soveltamisalan laajentamisen haitat näyttäytyvät hyötyjä suurempina.”

Yllä siteerattu toteamus on joko tarkoituksella muotoiltu (eikö oikeusministeriössä haluta tehdä muuta kuin se pakollinen, joka direktiivistä seuraa?) – tai sitten toteamusta kirjoitettaessa on kokonaan unohtunut se, mistä on kysymys. Ei tietenkään kauppahintasaatavaa, perintöriitaa, hometalokauppaa, naapuruusriitaa, vahingonkorvausasia ym. koskevassa asiassa vastaaja väitä, että kyseessä on SLAPP-kanne. Kuten esityksessä todetaan, kysymys on erityislaatuista kanteesta (s. 34, 36 ja 37).

Vastaajana pitää olla julkiseen keskusteluun osallistuva henkilö, esimerkiksi artikkelin kirjoittaminen tai julkaiseminen erilaisilla alustoilla, haastattelun antaminen tai muunlainen sananvapauden käyttäminen esimerkiksi tieteen tai taiteen piirissä. Se voi myös olla erilaista toimintaa, kuten mielenosoitukseen osallistumista, kampanjan tai kyselyn järjestämistä tai jonkin julkaisun levittämistä. ”Kysymys olisi joka tapauksessa aina siitä, että luonnollinen henkilö tai oikeushenkilö käyttää hänelle taattuja perusoikeuksia, kuten sananvapautta tai kokoontumisvapautta.” Tarkoituksen tulisi ennemmin olla julkiseen keskusteluun osallistumisen lamaannuttaminen. Myös tämän kriteerin täyttymistä arvioitaisiin objektiivisesti. Käytännössä keskustelun kohteena olisi se, perustuuko kanne vaientamistarkoitukseen.

Ei mitenkään voida sanoa, että vastaaja voisi ”jokaisessa dispositiivisessa riita-asiassa” esittää SLAPP-väitteen.

En näe yhtäkään syytä sille, miksi soveltamisalasta ei tehtäisi yleistä. Se olisi helposti toteutettavissa muutaman sanan poistolla.

Se, että Ruotsissa on pitäydytty rajat ylittäviin asioihin direktiivin toimeenpanossa, johtuu siitä, että siellä kansallinen laki on kunnossa. Ruotsissa on nimittäin kriminalisoitu

moitittava menettely oikeudenkäynnissä. Tätä koskevat säännökset ovat rättegångsbalkenin (RB) 9 luvussa.

Ruotsin RB 9:1:ssä säädetään: ”En part, som mot bättre vetande inleder eller föranleder rättegång i tvistemål, döms till böter.” Sama koskee luvun 4 §:n mukaan asiamiestä.

3. Ilmeinen perusteettomuus (5 §)

Vastaajalla on oikeus vaatia, että tuomioistuin hylkää häntä kohtaan esitetyn kanteen tai sen osan valmistelun aikana oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 6 §:n 2 momentissa tarkoitetulla tavalla selvästi perusteettomana.

Perustelujen (s. 12) mukaan direktiivi ei näyttäisi edellyttävän, että 11 artiklan käsitettä ”ilmeisen perusteeton” tulkitaan laajemmin kuin kansalliseen lakiin sisältyvää käsitettä ”selvästi perusteeton”. Onkohan tässä jokin ajatusvirhe? Kun direktiivin mukainen ilmeinen perusteettomuus kytketään korkeampaan hylkäämiskynnykseen eli selvään perusteettomuuteen, se ymmärtääkseni vaikeuttaa SLAPP-kannetta koskevan hylkyvaateen läpimenoa: ei siis riitä, että kanne on ilmeisen perusteeton vaan sen tulee olla jopa selvästi perusteeton – mikä voisi olla vielä selvemmin perusteeton kuin selvästi perusteeton?

Toisaalta on tiettyä etua tukeutua OK 5:6.2:iin, koska sen soveltamisesta on oikeuskäytäntöä. Toisaalta soveltamistilanne on erilainen: OK 5:6.2:n mukaan kanne hylätään heti haastetta antamatta, jos kanne on selvästi perusteeton. Puheena olevassa asiassa ei liene tästä kysymys, toisin sanoen niin selvästä perusteettomuudesta, ettei edes haastetta anneta.

Yllä todetuilla perusteilla pitäytyisin siinä sanamuodossa, joka on omaksuttu suomenkielisessä direktiivissä eli ”ilmeisen perusteeton vaatimus”. On myös johdonmukaista, että itse direktiivissä ja sen täytäntöönpanolaissa käytetään samaa ilmaisua.

4. Vakuuden vaatiminen

Ehdotetun 7.1 §:n mukaan vaatimus 6 §:ssä tarkoitetun vakuuden asettamisesta on tehtävä valmistelun aikana. Pidän tätä liian ankarana vaatimuksena. Saattaa käydä niin, että vasta oikeudenkäynnin aikana vastaaja ymmärtää, kuinka paljon oikeudenkäyntikuluja kantaja tulee vastaajalle aiheuttamaan.

Erityisen paha tilanne muodostuu, jos vastaaja ei ole havainnut pyytää vakuutta ja kantaja hakee hylkäävään tuomioon muutosta. Vastaaja ei tällöin voi vaatia vakuuden korottamista, kun ei ole aikoinaan käräjäoikeuden valmisteluvaiheessa vaatinut vakuutta. Helposti näin jäykkä sääntely johtaa siihen, että muutoksenhaun varalta

vakuusvaatimus usein esitetään. Jos se sitten hylätään, jää epäselväksi, onko hylkäämisellä oikeusvoimavaikutus niin, ettei vakuutta voida myöhemminkään määrätä.

Mielestäni kannattaisi väljentää muotoilua esimerkiksi niin, että erityisestä syystä vakuutta voidaan vaatia vielä myöhemminkin, mutta se koskee ainoastaan sellaisia oikeudenkäyntikuluja, jotka syntyvät vaatimuksen esittämisen jälkeen.

5. Termi ”väärinkäyttöön perustuva oikeudenkäynti”

Ensilukemalta ilmaisu ”väärinkäyttöön perustuvilta oikeudenkäynneiltä riita-asioissa” vaikuttaa selkeältä, mutta herättää kuitenkin kysymyksen siitä, ”minkä” väärinkäytöstä on kyse – oikeuden, oikeudenkäynnin vai kanneoikeuden? Perusteluissa s. 5 todetaan: ”Kysymys on siis perusteettomista ja oikeuden väärinkäyttöön perustuvista kanteista.”

SLAPP-direktiivin suomenkielisessä johdannossa puhutaan myös ”menettelyn väärinkäytöstä” ja ”oikeudenkäynnin väärinkäytöstä”. Direktiivin sanamuoto on ”abusive court proceedings against public participation” olisi ehkä kääntynyt tarkemmin muulla tavoin. Kun kuitenkin sama suomenkos on myös suomenkielisessä direktiivissä, lienee myöhemmistä ryhtyä käymään terminologista keskustelua.

6. Avustajan ja asiamiehen vastuu

Esityksessä on aika ohuesti käsitelty sitä, mikä olisi SLAPP-kantajan avustajan tai asiamiehen vastuu. Direktiivi ei kuitenkaan ilmeisesti edellytä sitä, että avustaja tai asiamies vastaisi yhteisvastuullisesti asiakkaansa kanssa vakuuden asettamisesta.

Perusteluissa (s. 17) todetaan, että silloin kun kantajalla on lainopillinen avustaja, käytännössä varsin tehokkaana ennaltaehkäisevänä toimenpiteenä voisi pitää asiamieheen kohdistuvia sanktioita. ”Tätä ei kuitenkaan voida pitää toteuttamiskelpoisena vaihtoehtona. Ensinnäkin kanteen vireillepano ei edellytä lainopillisen avustajan käyttämistä. Toiseksi tämänkaltaiset seuraamukset eivät olisi helposti sovitettavissa yhteen sen kanssa, että asiamiesten valvonta perustuu keskeisiltä osin itsesääntelyyn.”

Perustelut herättävät hämmennystä: kait sentään SLAPP-kantajan avustaja tai asiamies voi joutua yhteisvastuulliseen oikeudenkäyntikuluvastuuseen päämiehensä kanssa (ks. OK 21 luvun 6 §).